

Elegija: Cornelius Gallus, Albius Tibullus, Sex. Propertius, P. Ovidius Naso
 SLJEDEĆE JE VELIKO DOSTIGNUĆE pjesništva Augustova doba elegija. U arhajskoj Grčkoj, elegijski metar (heksametar + pentametar) razvio se u oblik rane propagande – lako pamtljivi slogani moralnog ili političkog sadržaja. Za helenizam, to je forma kratkih stihovanih pripovijesti, izvan okvira epa. Osim toga, epigram – jedan ili više elegijskih distiha – vrlo je rano postao omiljena forma pjesničkih natpisa. Od četvrtog stoljeća p.n.e. koriste ga autori kratkih, poantiranih izjava, polemičkih, erotskih, deskriptivnih, (fiktivno) nadgrobnih. Tako elegijski distih postaje medij osobnog izražavanja svake vrste, uključujući i ljubavnu; dokaz su Katulovi epigrami. No čak i tada formalni kriteriji nisu bili dovoljni za razlikovanje kratke elegije od dugog epigrama.

Elegiju je u kanonsku formu subjektivnih erotskih iskaza pretvorio Vergilijev prijatelj Kornelije Gal (70 / 69 – 27 / 26 p. n. e). Nova je pjesnička vrsta tijesno povezana s učenim istraživanjem grčkih herojskih legendi; potvrđuje to kratak pregled erotskih priča koji je sastavio grčki učenjak Partenije i posvetio ga svome pokrovitelju, Galu. No od Gala poznajemo tek nekoliko stihova nađenih relativno nedavno, na papirusnom ulomku. Gal je bio upravitelj Egipta, i na toj se dužnosti zamjerio Augustu, te je svaki spomen na pjesnika silom izbrisan. Galovima su putem ipak krenuli Tit Albije Tibul (55 / 48 – ca. 19 p.n.e) i Sekst Propercije (Asizij, Umbrija, 54 / 47 – 16 p.n.e), oblikujući tu novu vrstu rimske književnosti na različite načine.

Obojica su iz uglednih obitelji; građanski ih je rat obojicu potaknuo da izbjegavaju političko-vojnu karijeru koja im je bila namijenjena; obojica su sigurno utočište i prostor osobnoga razvoja našli u vezama s uglednicima zainteresiranima za književnost. Propercije je pripadao Mecenatovu krugu, Tibul krugu Marka Valerija Mesale Korvina. Potonji je, poput Horacija, isprva odabrao stranu Cezarovih ubojica, a kasnije se pridružio Augustu, služeći ga vjerno u vojsci i državnoj upravi. Mesala Korvin bio je ugledan govornik i pokrovitelj književnosti – one koja je odgovarala njegovom ukusu. No samo nam je Tibulovo djelo danas dostupno.

Tibul i Propercije razlikuju se temperamentom i sredstvima jezičnog izraza; obojica su istraživala i pokušavala objasniti dušu čovjeka upletenog u dugotrajnu ljubavnu vezu, katkad sretnu, katkad nesretnu, ali uvijek bolnu. Snaga psihološke refleksije i način izražavanja ne smiju nas navesti da iz pjesama iščitavamo biografije autora. Likovi i situacije u pjesmama pretežno su fiktivni i u skladu s postojećim literarnim konvencijama, te iskustvo sreće i patnje ne može biti svedeno na povijesno provjerive događaje; iskazi djeluju na mnogo dubljoj razini – nude uvide u ono što ljudsko biće može učiniti i pretrpjeti.

Poput ostalih književnika Augustova doba, Tibul i Propercije bili su učeni pjesnici; njihova djela obilježena su gustom mrežom referencija na drevnu i suvremenu književnost, mrežu kakvu može stvoriti i prepoznati samo onaj tko raspolaže iznimno specijalizi-

ranim znanjima. Motivi mita ili književne tradicije upotrijebljeni su u novim pjesničkim kontekstima, na mnoge nove načine. No istovremeno – odavde se pak vidi suprotnost s helenističkom i neoteričkom poezijom – pjesništvo Tibula i Propercija zrcalna je slika vremena u kojem autori žive, zahtjeva postavljenih umjetnosti i životu, prihvaćanja ili odbijanja tih zahtjeva, veličine koja izaziva ponos, opasnosti kojih su autori svjesni. Društveni utjecaj povijesnih zbivanja dade se tako zapaziti čak i u književnoj vrsti naoko posve osobnoj, relevantnoj isključivo za pojedinca. Opasnosti i strahovi građanskoga rata, teška borba za novi poredak, obilježili su sve pjesnike Augustova doba o kojima smo dosad govorili, a, koliko možemo vidjeti, isto vrijedi i za mnoge druge pripadnike iste generacije, čija imena znamo, ali o čijim djelima imamo samo maglovitu predodžbu.

NASUPROT SVIMA OVIMA, OVIDIJE (P. Ovidius Naso), posljednji veliki pjesnik Augustova doba, odrastao je već u doba stabilnosti. Njegov je opus velik, nadovezuje se na prethodnike, ali nigdje nema naznaka da je Ovidija zabrinjavao odnos umjetnosti i života u obnovljenoj državi. Država je pružala red i mir, ali i ukinula moralne obaveze građanske slobode drevnoga Rima: više ne treba opravdavati pjesnika koji živi sam za sebe, kao pojedinac, izvan javnoga života.

Ovidije je rođen 43. p.n.e. pripada ekvitima, čak se i okušao u javnoj službi (nakon retoričkog obrazovanja). No onda je od toga odustao (omogućio mu je to imetak) i posvetio se isključivo pjesništvu. Od otprilike 20. p.n.e. nadahnjuje ga kontakt s književnim krugom Mesalina doma, nakon Mecenatove smrti najvažnijeg središta književnog života. Ovidijev brzi uspjeh osiguran je velikim talentom i brzom i opsežnom produkcijom; uskoro je postao najslavljенији pjesnik velegrada. Ali 2. n.e. prognan je carskim ukazom – bilo je to potpuno iznenađenje. Ovidije je vjerojatno na neki način bio upleten u skandal izazvan nemoralnim ponašanjem članova carske obitelji. Do smrti (18. n.e.) razmažen i sofisticiran gradski pjesnik morao je živjeti u barbarstvu krajnje granice Carstva – u Tomima, blizu ušća Dunava – jer ni Augustov nasljednik nije opozvao osudu.

Ovidijev su prvi rad nastavci elegijske tradicije Tibula i Propercija; njihovi su motivi za Ovidija već dio tradicije, obrađuje ih duhovito i ironično – otud osjećaj distance. Potom je Ovidije napisao tragediju, adaptirajući mit o Medeji (u to se vrijeme mnogi tekstovi pozivaju na Euripidovu poznatu dramu). Ovidijev je komad postao klasik rimske tragedije, no za nas je izgubljen, poznajemo samo odraze kod drugih autora, poput Seneke. Slično smo izgubili s Tijestom Lucija Varija Rufa (ta je tragedija izvedena 29. p.n.e. kao dio nešto okasnjele proslave pobjede u bici kod Akcija). U Ovidijevo doba tragedije se ne pišu samo za izvedbu, nego i za čitanje, a izvode se i samo pojedine scene popularnih drama – mora da je dramsko pisanje bilo osobito raznoliko.

Erotske je sadržaje Ovidije proširio *Heroidama*, fikcionalnim pismima u elegijskom stihu, koja heroine upućuju muževima ili ljubavnicima. Mitološki okvir omogućava Ovidiju analizu i prikaz strasti zaljubljenih žena. Tri daljnje didaktičke pjesme označavaju Ovidijev prelaz u elegantno-frivolnu obradu erotskih tema, bez najmanje brige za "istinska" osjećanja. Najduža je *ars amatoria*, prvotno objavljena u dvije knjige, za muškarce; u drugom je izdanju dodana i treća knjiga, za žene. Duhovitost, elegantna dikcija, metrička virtuoznost, razigrana obrada epskih registara, slikoviti opisi situacija, neiscrpn i izvor novih ideja – zbog svega su toga Ovidijevi neobični epovi postali klasici erotske književnosti. Augustu su pružili dobar povod za službeno obrazloženje progonstva.

Kad je Ovidije morao napustiti Rim njegovo je glavno djelo, koje će mu donijeti više posmrtnih slave od svih ostalih, već bilo dovršeno, mada će objavljeno biti tek kasnije. Petnaest knjiga *Metamorfoza* donose autorske verzije brojnih tradicionalnih pripovijesti, poput priče o Niobi koja se od žalosti pretvorila u stijenu, ili o nimfi Dafni, koju je požudni Apolon proganjao dok se nije pretvorila u stablo lovora (posvećeno istome bogu). Većina priča temelje se na adaptacijama iz učene helenističke književnosti, no ima i rimsko-italskih epizoda, a prolog govori o stvaranju svijeta, dok epilog čini apoteoza Cezara (potencijalno i Augusta) — tako pjesnik daje djelu kozmološko-politički okvir. Tako kaleidoskopsko pripovijedanje čije sastavnice jedva da se uopće drže zajedno ipak uspijeva ilustrirati djelatnu pravilnost kozmosa. U djelu postoji i niz strukturalnih sredstava koja povezuju disperzirane teme.

Ukratko, Ovidije je najveći pripovjedač među rimskim pjesnicima. On je znao slikovito, i podjednako lakoćom, prikazati smiješne, uzbudljive ili tužne događaje. Nikakvu mu poteškoću nisu predstavljali ni metrička ograničenja ni stroga pravila epskoga jezika. Zaigrana, ironična distanca s koje Ovidije prikazuje događaje čitaocima ne isključuje vjeran i empatičan opis onoga što se događa u dušama njegovih likova. *Metamorfoze* su više od ijednog drugog djela prisvojile grčke mitove za rimsku (potom i evropsku) kulturu; ovdje mitovi više nisu doprinos razumijevanju svijeta, već neiscrпно gradivo umjetnosti kao autonomnoga fenomena. Upravo kroz Ovidijeve *Metamorfoze* grčku su mitologiju upoznivali pjesnici i umjetnici od srednjeg vijeka do ranoga novovjekovlja.

Još je jedno narativno djelo ostalo nedovršeno u času Ovidijeva progonstva. Sadržajem, ono je posve rimsko, no oblikom je posve helenističko; uzor mu je važno Kalimahovo djelo. Taj je grčki pisac napisao dugi niz elegija, prikupljenih u nekoliko knjiga, koje su malo poznatim legendama objašnjavale podrijetlo različitih običaja, rituala ili kultova. Isti je princip Ovidije primijenio na rimski kalendar svetkovina, kako ga je nedavno revidirao najistaknutiji suvremeni znanstvenik, Verije Flak, istražujući starine na Augustov zahtjev. *Fasti* su tako Ovidijevo specifično rimsko djelo, usklađeno s Augustovim vjerskim i moralnim reformama, pa opet primjer rimskoga posvajanja specifično grčkoga žanra.

Posljednje su godine Ovidijeva života bile nevesele, ali urodile su skupom tekstova koje možemo usporediti samo s Ciceronovim pismima, budući da se radi o dokumentima koji pokazuju vrlo osoban način razmišljanja i osjećanja u razdoblju klasične antike. Radi se o pjesničkim poslasticama u elegijskom distihu, objavljenima u dvije zbirke naslovljene *Tristia* i *Epistulae ex Ponto*. Pjesnik govori o svome životu i umjetnosti, čezne za životom metropole, suočava se s nepodnošljivošću vlastitoga stanja. Svi iskazi iamju istu svrhu: osigurati suosjećanje i podršku kako bi se Ovidije smio vratiti u Rim. U poslasticama govori pjesnik lično, izvan bilo kakvih fikcionalnih okvira — njegova nakana i osjećaji izraženi su krajnje izravno.

No, s izuzetkom tih kasnih tekstova, Ovidijeva je poezija oslobođena “sile teže” koju zapažamo u djelima ostalih velikih pjesnika Augustova razdoblja — to je svojstvo proizašlo iz njihovih različitih iskustava i stavova vezanih uz najvažnije događaje doba. Književni odraz tih događaja nesumnjivo je bitan dio klasičnosti njihovih djela; čak i kada su cilj šarm i elegancija, zabranjeni su neozbiljnost i zaigranost. Samo je Ovidije prešao granicu i nestao u carstvu poezije slobodne od svih okova. To su mu oslobođenje osigurali političke promjene, društvena stabilnost, dostignuća starijih suvremenika čiji su mu književni oblici i ekspresivne nijanse bili polazišta. Čak ni ozbiljnost i tuga koji dominiraju pjesmama s konca Ovidijeva života nisu povratak umjetnosti političkom i društvenom angažmanu; ovi osjećaji proizlaze iz autorove osobne nesreće.

Ovidijev je opus dodao nekoliko žanrova rimskom pjesničkom repertoaru, čime je upotpunjen dijapazon pjesničkih mogućnosti latinskoga jezika, smisleno je zaokružen jedan sustav. Književnost kasnijih stoljeća bit će eksplicitno vezana uz dostignuća Augustova doba, čak i kad ta dostignuća ne budu smatrana nadmoćnima.

Naravno da je u Augustovo doba bilo i drugih pisaca osim spomenutih klasika, i za neka imena znamo. No samo se nekoliko pjesama manjih pjesnika očuvalo — i to tako što su pripisani imenu nekoga od velikih autora. Imamo građe za usporedbe manjih s većima, možemo naslutiti iznenađujuće širenje pjesničkoga umijeća (dokumentirano i u brojnim stihovanim natpisima). No veliki su pisci ostavili traga na kasnijoj pjesničkoj tradiciji.